

Tóth Zsófia Anna

Szegedi Tudományegyetem

A női humor vetületei¹

Dolgozatomban a női humor és humorhasználat kérdéseit szeretném körüljárni. Habár ma már elfogadott tény, hogy a nők biológiailag, pszichésen, vagy kognitív szempontból nem különböznek a férfaitól a humor létrehozása, felismerése, megértése vagy értékelése szempontjából, mégis viszonylag elenyésző számú női humoristát tartunk a műfajt meghatározó alkotóként számon, legyen szó akár az irodalom, a képregény, a színház vagy a stand-up komédia, stb. művészi megnyilatkozásairól. Ennek a marginalizációnak okai elsősorban a patriarchális kulturális berendezkedés prekonceptióiban keresendők. A humor és a társadalmi nem viszonyának vizsgálatakor többnyire az a végső konklúzió, hogy a társadalmi kondicionálás, a kulturális elvárások, és a hierarchikusan elrendezett nemi szerepek eredménye az, hogy a nőket kevésbé és ritkábban tekintik humorosnak mint a vicc kritikus/kreatív ágenciájával társított férfiakat. A jelen tanulmány arra is igyekszik rávilágítani, hogy bár a magyarországi viszonyok pozitív irányban kezdenek változni, például egyre több a sikeres női *stand-up* előadó, viszont a magyar humorkutatás még mindig marginalizált kérdésként kezeli a női humort azon minimális figyelem keretén belül, amit ennek a témának egyáltalán szentelnek. Ezért a hazai és a külföldi, elsősorban angolszász, szakirodalom összevetésével azt is megvizsgálom miért is lenne érdemes nagyobb figyelmet szentelni a női humornak itthon is.

A magyar humor „valóság” vs. a magyar humorkutatás

A humor interperszonális kommunikációra épülő társadalmi jelenség (Martin 2007, 5). A humort nem lehet csak biológiai vagy genetikai alapon meghatározni, annak függvényében, hogy valaki ilyen képességgel született

¹ Jelen tanulmányt eredetileg a 2017. szeptember 14–15. között megrendezésre került V. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferenciára készítettem. Az előző négy humorkonferencia anyagát — Daczi, T. Litovkina & Barta 2008; T. Litovkina, Barta & Hidasi 2010; Vargha, T. Litovkina & Barta 2013; Boda-Ujlakai, Barta, T. Litovkina & Barta 2016 —, illetve a *The European Journal of Humour Research* magyar vonatkozású cikkeit átböngészve jutottam arra a következtetésre, hogy a női humorral igen kevés tanulmány foglalkozik a hazai szakirodalomban. Tanulmányom éppen ezért átfogóan szeretné bemutatni a magyarországi helyzetet, összehasonlítva azt a külföldi kutatás eredményeivel, és rá kíván világítani arra, miért fontos foglalkozni a női humor kérdésével.

avagy sem, illetve, hogy az X vagy az Y kromoszómához kötődik-e eme képessége; mert a társadalmi szabályrendszer és kulturális normák határozzák meg, hogy hogyan működhet a humor az adott közösségben. Dolgozatomban arra szeretnék válaszokat találni, hogy miért maradt fent az általános hiedelem évszázadokon át, hogy a nőknek nincs humorérzékük? Magyar nyelven viszonylag kevés szakirodalom foglalkozik ezzel a kérdéssel, ezért is vélem hasznosnak, ha egy rövid áttekintésbe ágyazva megnézzük, hogy miért van olyan kevés (bár növekvő számú) női humorista Magyarországon (körülbelül 7 nő szerepel rendszeresen a *stand-upos* humoristák között). Ezzel szemben a nyugati országokban, különösképpen az angolszász területen, több évtizedes hagyománya és gyakorlata van a női humoristák tevékenységének.

Sokszor vita téma, hogy a humor és a társadalmi nem kapcsolatát egyáltalán szükséges-e vizsgálni, mivel ma már többnyire elfogadott tény, hogy a humornak nincsen neme, mégis újra és újra felbukkan az örök prekonceptió miszerint a nőknek nincsen humora. Kiváló példa erre Christopher Hitchens 2007-es nagy vihart kavart cikke a *Vanity Fair*-ben, melynek sokat mondó címe „Why Women Aren’t Funny” („Miért nem viccesek a nők”) volt, és melyet szinte minden nő és humor témájú angolszász szakirodalom kemény támadás alá vetett. Peter Dickinson és szerzőtársai *Women and Comedy; History, Theory, Practice* című könyvükben egyszerűen kijelentik, hogy ők nem tudják Hitchens miről is beszél, de szerintük Hitchens maga sem (xix). Sabrina Fuchs Abrams *Transgressive Humor of American Women Writers* című szerkesztett kötetében, „hírhedtnek” nevezi Hitchens cikkét és hangsúlyozza, hogy tekintettel arra, hogy mennyire markánsná vált a növekvő számú női humoristák sikeres jelenléte, még fontosabb, hogy a női humor kérdését kutatva bebizonyítsuk, miért nem állja meg a helyét Hitchens felvetése (12).

A humor itthoni művelői azonban továbbra is úgy vélekednek, hogy a humornak nincsen neme és a humorérzék nem annak a függvénye, hogy valaki nő vagy férfi (-- a teoretikusok pedig nem is igazán foglalkoznak a kérdéssel). Sokszor vitatott téma a humoristák nyilatkozataiban is, hogy a humor nemére vonatkozó kérdésnek van-e egyáltalán legitimitása. Sente-Veres Adrienn szerint „alapvetően az a fontos, hogy valaki vicces legyen, és ez nemtől független — ahogy Dombi (*Dombóvári István — a szerk.*) mondta egyszer, a humornak nincsenek genitáliái. Nem az számít, hogy nő vagy férfi-e az illető, ha a közönség tud rajta nevetni” (Apats 2011). Nagy Bandó András is hasonlóan vélekedett: „A humor, ha úgy vesszük, nem tipikusan férfiműfaj, hisz tapasztaltuk, hogy vannak nagyon jó humorú nők, akik a humoristapályán is megtalálják a helyüket” (Apats 2011). Habár a számuk még mindig elenyésző, valóban mégis egyre több elismert női humorista tarkítja a humor színteret Magyarországon is. Csak néhány nevet megemlítve: Kormos Anett, Redenczki Mária, Tényi Anett, Sente-Veres Adrienn, Ács Fruzsina, Zabolai

Margit vagy Ráskó Eszter. Tehát a humor gyakorlatban elindult egy folyamat, amit a kutatás még nem igazán vesz tudomásul itthon. Szente-Veres szerint a férfi kollégák nem riválisként tekintenek rájuk és elfogadják őket, azonban a magyar komikák elenyésző számának történelmi okokat tulajdonít, és még nem tartja megvalósultnak az „egészséges egyensúlyt” férfi és női humoristák között (Apats 2011). Amikor Szente-Veres a Fábry Show-ban szerepelt 2014-ben a showman úgy vezette fel, hogy a „női humorista ritka, mint a fehér holló” és következetesen kitartott *mansplaining*gel érezte vele, hogy „tekintse magát nagyon szerencsésnek, hogy bebocsáttatott a szentélybe” („Fábry Show” 2014).

Azonban azt se felejtjük el, hogy 2016-ban a *Comedy Central*-nak köszönhetően megrendezett első hazai *stand-up*os tehetségkutató versenyt (*Magyarország, szerepelek!* címmel a Dumaszínházban) Zabolai Margit nyerte meg olyan témákat tárgyalva, mint a menstruáció vagy a kevésbé sikeres „csajozós dumák”. A kizárólag férfiakból álló zsűri tagjai (Litkai Gergely, Felméri Péter, Kőhalmi Zoltán és Kabai Zoltán) pedig méltatásukban kiemelték, hogy a tipikusan női (sőt tabu) témák is nagyban hozzájárultak a sikerhez (Apats 2016; Bugya 2016; „Női előadó győzött a Comedy Central tehetségkutatóján — Zabolai Margit Eszter nyerte a versenyt” 2016; „Ő most Magyarország legdumásabb csaja” 2016; „Nagydumás lány a magyar stand-up legjobb újonca” 2016). Zabolai visszafogott reakciójában nem tulajdonított jelentős szerepet humora nem-specifikus mivoltának: „Nem szeretnék női *stand-up*osként elkönnyelődni. Persze más perspektívából közelítek meg néhány szituációt, ez eltérő stílust és témákat is szülhet” („Nagydumás lány a magyar stand-up legjobb újonca” 2016). Egy másik cikkben is eléggé tiltakozik az ellen, hogy kihangsúlyozzák, ő *női* humorista, mivel így hátrányos helyzetűnek érzi magát:

Én speciel azt sem szeretem, ha különválasztják a *stand-up*osokat és a női *stand-up*osokat, hiszen egy férfi *stand-up*osra sem mondjuk azt, hogy férfi *stand-up*os. Ez így olyan, mintha másodjogú állampolgárok lennénk. Az emberek még mindig úgy gondolkodnak, hogy vannak dolgok, amiket a férfiak csinálnak, és vannak, amiket a nők, de szerintem ennek a gondolkodásmódnak már lejárt az ideje. (Apats 2016)

Mikor egy 2018-as nőnap interjú a női humorista különös helyzetéről faggatta a szakma néhány képviselőjét, a megkérdezett női humoristák mind úgy vélték, hogy nem a neme számít a humoristának, hanem a személyisége, a stílusa, a témaválasztása, illetve, hogy hogyan kezeli a témáját. Ők mind egyenrangúnak érzik magukat férfikollégáikkal. Ráskó Eszter egyenesen „terhesnek” nevezte, hogy erről kérdezzük: „Azért találjuk terhesnek ezt a témát, mert mi nem érezzük azt a folyton számonkért különbséget a férfi- és

a női előadók között, amit állítólag éreznünk kellene. Minden humorista között az a különbség, hogy mi a motivációja, mi érdekli, hogyan nyúl a témához, és hogyan beszél róla” (Trencsényi 2018). Zabolai Margit pedig a személyiség-beli különbségekre hívta fel a figyelmet: „Szerintem is nagy hiba univerzális eltéréseket keresni a férfi és a női humorista között. Mert lehet, hogy vannak dolgok, amik nekem jobban állnak, mint a Kőhalmi Zoltánnak, viszont vannak dolgok, amik meg neki állnak jobban. És ez nem attól van, hogy ő férfinek született, én meg nőnek, hanem attól, hogy ő olyan egyéniség, én meg ilyen vagyok” (Trencsényi 2018). Azért Ráskó kicsit élesebb hangnemet is megütött és pontosan rávilágított arra, hogy a társadalom maga az, ami befolyásolja, hogy egy nőtől mi elfogadott, avagy sem: „Amikor ilyen kérdéseket tesznek fel, az az érzésem, hogy a társadalomban még feldolgozás alatt áll az a tény, hogy a nők szerepelnek, politizálnak, buszt vezetnek és humoristának állnak. Sajnálom, hogy ilyen nehéz ez, de megígérem, hogy fellépés után azonnal visszakotrok a konyhába” (Trencsényi 2018).

Ráskó egy másik interjúban kiemeli, hogy mindig felteszik neki a kérdést, hogy a nők miért nem akarnak humoristák lenni, amire nem tud válaszolni, mert ő az akar lenni és ironikusan javasolja, hogy írjunk ki egy népszavazást a kérdésben. Illetve arra, hogy miért férficentrikus a humor szakma pontosan a megszokott evolúciós indoklást veti fel, azonban rögtön hozzá is teszi a női perspektívát, ami meg is kérdőjelezi ezt a biologizmust: „A férfi kollégák erre azt mondják, hogy evolúciós szinten a nőknek nem volt szükségük arra, hogy humorral nyűgözzék le a férfiakat. Már akinek! — gondoltam magamban” (Vándor 2018). A hallgatóság első reakcióira pedig azt válaszolta, hogy „Sokkal szigorúbbak velünk nőekkel, mint a férfikkal, mert alapvetően nehezen teszik túl magukat azon, hogy ez már nem a 18. század [...]” (Vándor 2018), ami ismét csak a kultúra és a társadalom beállítottságát tükrözi, és nem konkrétan a nők humoros képességéről szól. Ráskó egy nagyon fontos aspektusára is rávilágít a humornak, amit lehetséges magyarázatként hoz fel arra, miért nincs annyi nő a humor szakmában, és pedig, hogy túl kockázatos: „Lehet, hogy egyszerűen csak arról van szó, hogy ebben a műfajban kíméletlenebb az ítélet egy elhibázott produkció kapcsán, ezáltal nem is olyan vonzó ez az ipar. Mert a humor veszélyes műfaj, még ha ártalmatlannak is látszik” (Vándor 2018). A jelenlegi szakmabeli versenyre és érvényesülési lehetőségre pedig azt a választ kapjuk tőle, ami Amerikában inkább az 1990-es években volt a sztenderd válasz, miszerint ma valójában könnyebb nőként a szakmában, mert a férfiakból sok van és nehezebb valami egyedivel előállniuk: „Minél unikálisabb a karaktered, annál nagyobb eséllyel tűnsz ki a tömegeből. Éppen ezért a fiúknak nehezebb dolguk is van, mert jóval többen vannak. Nőből kevesebb van, másfelől én valamilyen szempontból hiánypótló is vagyok, én vagyok a szókimondó kövér lány, ami

eddig itthon nem volt” (Vándor 2018). Ács Fruzsina mutatott rá arra a fontos tényre, amit Regina Barreca is kimondott már amerikai veterán humorkutatóként az 1990-es években, miszerint a nők valójában mindig is humorosak voltak, csak a közeg nem ismerte ezt el: „Amúgy a nők nem tízhúsz éve jöttek rá arra, hogy tudnak viccesek lenni. Ez nem az utóbbi évtizedek evolúciós eredménye. Csak kevesebb terük volt ahhoz, hogy humoristaként színpadra álljanak” (Trencsényi 2018).

Tehát, úgy tűnik, hogy jelenleg a szakma (Magyarországon is) befogadó a női humoristákkal szemben, a férfi humoristák is így nyilatkoznak általában, viszont a közfelfogásban még mindig unikumnak számít egy női humorista. Zabolai, Ráskó, Ács és a többiek éppen arra próbálnak rávilágítani, hogy azzal, ha őket női humoristának nevezik, gyakorlatilag másodrangú embernek titulálják és olyannak, aki a férfiak uralta világban és általuk sikeresen művelt területen egy betolakodó lenne. Ettől függetlenül van igény a női humoristákra a piacon és remélhetőleg a helyzet csak egyre jobb lesz.

A magyar humorkutatás álláspontja a női humor kérdéséről

Női stand-upos előadást nézve online, a videókban látszik, hogy a közönség férfi tagjai is ugyanúgy szórakoznak, mint a nők és a „női” témákat is értik, ilyenek például a gyereknevelési problémák vagy főzési sikertelenségek stb. Ez nagyban tudható be annak, hogy a korábbi publikus-privát szférák elkülönülése megszűnőben van; így mind a nők, mind a férfiak mindkét térben egyre inkább aktív résztvevőkké válnak. Következésképp, a különféle szociális tényezőkből és élethelyzetekből fakadó vicceket is mindenki érti, mert a terek résztvevői keverednek, és jobban megértik, illetve megélik az adott terekhez tartozó eseményeket, élményeket, érzéseket és problémákat. Pl. a férfiak is egyre jobban bevonódnak a gyereknevelésbe, a háztartási munkák végzésébe és a nők is egyre jobban bevonódnak egy adott munkahelyi környezetbe, stb. Ezért is kissé nehezen érthető, hogy az itthoni humorkutatás miért nem vizsgálja jobban a nők humorhasználatát és általános aktivitását a humor területén. Egyetlen tanulmány található a négy humorkonferencia kötetek írásainak sorában, melynek a címe *Gender és humor*. A szerző, Hidasi Judit igyekszik átfogóan bemutatni a témát, és sok társadalmi-kulturális aspektusra is rámutat a tekintetben, hogy hogyan működik a női-férfi dinamika, és következésképp a nemi szerepek és a társadalmi nemek (gender) működése egy társadalomban, aminek része a humorhasználat is. Mégis úgy zárja írását mintha kétségbe vonná az egyenlőségi törekvések legitimitását:

Mindazonáltal nem tartjuk szerencsésnek azokat az elméleti megközelítéseket, amelyek a kompetenciák megoszlása és gyakorisága

tekintetében teljes nemi egyenlőséget hirdetnek. Noha az egyes kompetenciák mindkét nemnél meglévő és fellelhető jártasságok, de ezeknek a minősége, a gyakorisága, az intenzitása, és a markánsága érzékelhető módon eltérhet az érvényesülésük, alkalmazásuk és hatékonyságuk tekintetében. (Hidasi 2013, 145)

Ettől függetlenül, Hidasi körültekintően igyekszik megvizsgálni a női és a férfi mivoltunkból adódó humorra vonatkozó különbségeket. Kothoffra (2006) hivatkozva kijelenti, hogy a férfiak humor alkotása és az általuk generált humoros produktumok száma jóval meghaladja a nőkéét; illetve, hogy humor tartalmak előállítóiként és előadóiként is sokkal aktívabbak általában (2013, 143). A hatalom-hierarchia kérdését is felveti: aki humorizál, az potenciálisan felsőbbrendű pozícióban van, a humor aktusa maga agresszív, míg a szerző/előadó intellektusával/szellemi produkciójával lenyűgözi a hallgatóságot (2013, 143) — ez a dinamika kimondatlanul is azt jelenti, hogy az illető férfi. Ezzel szemben, a nőekkel kapcsolatos elvárás az, hogy lelkes befogadói/elfogadói legyenek mindennek és ne áhítozzanak efféle intellektuális felsőbbrendűségre.

A nők humorérzéken általában azt értik, hogy számukra legyen szórakoztató a partner. A férfiak ugyanakkor egy jó humorérzéssel megáldott nő esetében elsősorban azt várják el, hogy a nőnek legyen jó fogadókészsége az ő humoruk iránt. Ez a szereposztás evolúciós szempontból az erős, intelligens, kreatív férfival szemben a befogadó és elfogadó nő dichotómiáját legitimizálja. A női nevetést egyfajta fogadókészségként, érdeklődésként értelmezik a férfiak, és ez a párválasztási stratégiákban is fontos szerephez jut (Tannen 1990; Tisljár & Bereczkei 2010). (Hidasi 2013, 143)

Ez a gondolatmenet meglehetősen leegyszerűsítve mutatja be az Arisztotelész óta vallott női-férfi hierarchiát és hatalmi viszonyokat, ami szerint a nő csak passzív befogadója lehet bármiféle férfiak által aktívan előállított produktumnak. Hidasi tovább érvel, miszerint míg a férfi kommunikációban a tárgyilagosság és az információ csere dominál, addig a nőkében az empátia, az érzelmek és a szolidaritásra való törekvés; illetve a férfi humor agresszív a női pedig inkább szintén a szolidaritásra, feszültségoldásra irányul és igyekszik figyelembe venni a politikai korrektséget (2013, 144–145). Mindez azonban nem feltétlenül állja meg a helyét, ha valódi humoristák előadásait figyeljük (legyen az nő vagy férfi), ugyanis pl. női humoristák is sütnék el trágár vicceket vagy „kövéreznek,” és férfi humoristák is vannak, akik a politikai korrektség jegyében nem mondanak kissebbségeket támadó vicceket vagy nem használnak WC humort, stb. Bár 2008-as cikkében Hidasi alapjában véve a japánok humor befogadásáról értekezik, itt is beleszövi a női és férfi humorstratégiák kérdését röviden, ami eléggé egybeesik a fentebb

említett tanulmány álláspontjával (és szintén nem feltétlenül érvényes mindenhol és minden esetben), miszerint:

A humor iránti fogékonyság tekintetében a nemek között is eltérések figyelhetők meg. Míg a nők rendszerint — sajátos módon bárhol a világban [bár ezt nem tudni mire alapozza] — a humort mint befogadók nagyra értékelik, férfitársaiktól eltérően kisebb mértékben alkotói, előállítói és előadói a humornak. A férfiak gyakrabban jeleskednek a legkülönfélébb humor-műfajok terén [...] Az ismert komikusok döntő többsége férfi, a humoros műfajokban alkotó írók jelentékeny része ugyancsak. (2008, 53)

Hidasi ugyanakkor azt is kiemeli, hogy a humor-fogékonyság kultúránként nagyon eltérő, illetve, hogy a humor megnyilvánulási formái is másként jelentkeznek, valamint „a humorkompetencia is a szocializáció során átadott, közvetített és elsajátított készségek kategóriájába tartozik” (2008, 55). Mindez azért fontos, mert kihangsúlyozza, hogy a humor egy szociális tényező, következképp, ahogy egy nő vagy egy férfi viselkedik a humor viszonylatában az a kultúrájától és a társadalmi szokásoktól függ, nem pedig attól, hogy biológiailag mi a neme. Tehát, ha a társadalmi nemi viszonyok és normák változnak egy közösségben, akkor a fentebb említett viselkedésformák és feltételezett nemi humor kompetenciák is változnak, amit a valóság alá is támaszt, ha például női humoristák előadásait nézzük.

Az eddigi négy magyar humorkonferencia anyagában Hidasi Judit két fent tárgyalt írásán kívül található még néhány tanulmány, ami érinti a nők és a humor viszonyának kérdését. Lendvai Endre *A vicc anatómiája és élettana* című írásában, eldönthetetlen, mert egymást kizáró ismeretelméleti nézőpontból megfogalmazott kérdést boncolgat, nevezetesen azt, hogy a humor velünk született-e vagy tanult, tanulható készség. Majd meg is örvendezteti az olvasót azzal a szexista sztereotípiával, miszerint „a nőknek nincs humorérzékük. Jó nekik, mert minden viccen háromszor nevetnek: egyszer, amikor hallják, másodszer, amikor elmagyarázzák nekik, harmadszor, amikor megértik” (Lendvai 2008, 231). A kijelentés, azon túl, hogy további érvelés nélkül, evidenciaként szerepel, eleve kétséges, hiszen minek nevetne a ‘nő’, amikor hallja, ha azt állítjuk róla, hogy nem érti, hacsak nem udvariasságból, megfeleléséből váratik el tőle. Továbbá, a humort „elmagyarázni” nem lehet, mert azzal magát a humort pusztítjuk el, hiszen az az inkongruitásban és a meglepetés erejében rejlik. Végezetül pedig, a megértés azonnali reakciót kíván, tehát nem telhet sok időbe, mert akkor megint csak nem működik. Ezen az egyetlen kijelentésen túl társadalmi nemre vonatkozó aspektus nem merül fel többet Lendvai dolgozatában. Remélhetőleg ez csak egy félresikerült humorizálásra tett kísérlet volt a szerző részéről, mert egy nőben az általa

definiált „fájdalommal vegyes gyönyört” (Lendvai 2008, 232) aligha idézett elő.

Pálfi Melinda *A humor és a televíziós reklám* (2008) című dolgozatában alapjában véve szintén nem gender témával foglalkozik, csak érintőlegesen tér ki rá. Séra Lászlóra (1980) hivatkozva kijelenti, hogy „[a] humor befogadása és élvezete könnyebb, mint a humorprodukciónak,” ami evidens hiszen passzív tevékenység és nem kell aktívan tenni érte semmit; majd hozzá is teszi, hogy: „a férfi áll a nevetető, a nő a nevető oldalon,” ismét értésünkre adva, hogy a nő tipikusan csak a passzív szerepben funkcionálhat a tradicionális nemi szerepek értelmében (2008, 301). Tovább elemezve a reklámokat, arra a konklúzióra jutott, hogy „a szándékos nevetetők között egyetlen nőt sem ábrázoltak [... és a] nem szándékos nevetető szerepében túlnyomó többségben férfiak találhatók” szintén (2008, 302). Valamint egy nagyon fontos aspektust emel ki, miszerint egy nő nem válhat bohóccá, ugyanis ez inkompatibilis a nőiességgel: „[a]zonban a női szerepkör nem engedheti meg magának a nevetségessé válás ilyen fajtáját” (2008, 302). Pálfi azt a további tradicionális felfogást is bizonyítottan találja a reklámokban, hogy a nő mosollyal szinte mindent el lehet adni, és hogy a nők mindig mosolyognak ezekben a történetekben, míg a férfiak aktiválják ezt a mosolyt, illetve nevetést (2008, 303). Az viszont egy érdekes észrevétel, hogy amikor a hagyományos nemi sztereotípiákat eltúlozzák egy adott reklámban, az negatív hatást és túlzott irritációt okoz a befogadókban, sőt tiltakozást vált ki, például bejelentéseket és panasztételeket említ meg a szerző különféle média hatóságoknál (2008, 304).

A házastársi hűségről — magyar viccek alapján című írásában Barta Péter (2010) a női és a férfi szerepköröket és viselkedésmintázatokat vizsgálja meg a házasságtöréssel foglalkozó viccekben, de itt is hasonlóan erősen tradicionális és nőgyűlölő konklúziókra jutunk; például a nők többnyire a csaló házastárs szerepkörben tetszelegnek, és szeretővel lépnek félre, valamint a csalás kizárólag szexuális jellegű, míg a férfiak minden szempontból sokkal több variációt produkálnak. A csaló feleségek foglalkozását szinte soha nem adják meg, ellentétben a férjekkel. A szerető szerepkörében is többet tudunk meg a férfiakról szakmájuk tekintetében, mint a nőkről, de itt azért többször kapunk tájékoztatást, azonban megint igen hagyományos foglalkozásokat megnevezve, mint titkárnő vagy háztartási alkalmazott, és szinte mindig főnök-beosztott viszonyban, tehát a nő megint alárendelt és alsóbbrendű, mint általában véve a viccekben (2010, 14–15). Még azt is megtudjuk, hogy a férjek általában tettenéréssel, a nők pedig árulkodó jelek értelmezésével jönnek rá a hűtlenségre, de a férfiak előbb bevallják a félrelépést (2010, 19), ami azt implikálja, hogy a férfiak őszintébbek és kevésbé alattomosak. Illetve a női szerető szinte mindig fiatal és csinos (2010, 23), ami megint a szexuális

tárgyasítás irányába mutat. Ezek mind eléggé szexista nézetről árulkodnak a viccekben, valamint azt a kérdést vetik fel, hogy a férfiak ilyen viccek mesélésével (mert a nők nem igazán szórakoztatják magukat és egymást efféle viccekkel) vajon félelmeiket próbálják feloldani, hiszen annyira agresszíven nőellenesek.

Géró Györgyi *Az aranyhajú lánytól a szőke nőig: a nő a férfiumor tükrében* (2010) című tanulmányában szintén a nőket támadó agresszív (trágársággal tetézett) humort vizsgálja. Géró kijelenti, hogy a szőke nős viccek a tendenciózus humor kategóriájába tartoznak és konkrétan akkor jelentek meg, amikor a női emancipációs törekvések felerősödtek és eredményekhez vezettek, tehát ez egy szublimált agresszív támadás a nők és azok egyenjogúsági törekvései ellen (2010, 30–38). A szőke nős viccekben úgy próbálják a nőket legfőképp lealacsonyítani, hogy az ostobaságot és a szexuális immoralitást hangsúlyozzák ki, illetve nagyítják fel. Mindezzel a nők szellemi, intellektuális és erkölcsi alkalmatlanságát kívánják bizonygatni a munkaerő piacon, illetve a többi publikus térben, ami konkurenciaharchoz vezet (2010, 31–34). Azt is hozzáteszi, hogy „[a] viccek éppúgy a férfiak szemszögéből ábrázolják és alakítják a világot, ahogyan azt korábban a közmondások és a csúfolók tették” (2010, 36). Viszont különösen érdekesnek találtam, hogy az igen akkurátus és széleskörű társadalmi nemre vonatkozó tudományos háttér áttekintése után zárásként a szerző mégis úgy érezte, hogy szükséges kissé visszavonulót fújni: „[d]e ahelyett, hogy elmerülnénk a macsóság kontra feminizmus ingoványos világában, szeretném leszögezni Rubin nagyon találó fejtegetésével egyetértésben: a nő és a férfi elsősorban ember” (2010, 38).

Géró Györgyi visszatér a szőke nős viccekhez is röviden *A magyar vicc és batárvidéke* (2016) című dolgozatában, ahol kijelenti, hogy „[k]orábban a nők a szexuális témájú viccekben, illetve a családi szerepeikhez köthetően (feleség, anyós) jelentek meg. A szőke nő ezzel szemben alapvetően fiatal, egyedülálló” (2016, 30). Itt is elmondja, hogy a munkaerőpiaci jelenlét és a hagyományosan maszkulin terekben való aktív részvétel miatt a férfiak szimbolikus támadást intéznek a nők ellen ezekkel a viccekkel; korábban viszont az anyósviccekben voltak a legagresszívebbek, rombolók és támadók a nőkkel szemben (2016, 30).²

Tisljár Roland és Bereczkei Tamás *A humor szerepe a párválasztásban* (2010) című dolgozatában megvizsgálja azt az evolúciós pszichológiai felvetést, miszerint a nők humorbefogadók, a férfiak pedig humorprodukálók. Eszerint a nő akkor vonzó, ha nevet a férfi humoros produkcióin, míg a férfi

² Géró Györgyi és Barta Péter *The Hungarian joke and its environs* (2016) című tanulmányukban a fent nevezett állításokat és konklúziókat a nők és a humor viszonylatában angol nyelven is megfogalmazzák a nemzetközi plénum számára (a női vonatkozású részek a 27–29. oldalakon találhatóak).

akkor vonzó, ha meg tudja nevetetni a nőt (2010, 43). Valamint a nő azért nem produkálja annyira a humort, mert feltérképezi a férfit (ugyanis a jó humor elméletileg más pozitív tulajdonságokkal társul); miközben azt is bizonyították fMRI vizsgálatok, hogy a nők nagyobb élvezetet élnek át a humoros impulzusok hatására, tehát ezért is gondolják a férfiak, hogy a női nevetés szexuális érdeklődést (is) jelez (2010, 44). Igen érdekes és biztató eredmény az viszont, hogy „[a]zokban az aktív humorú nő vonzereje is nagyobb volt a férfiak számára, mint azé a nőé, aki nem humorizált a beszélgetés során” (2010, 47). Tehát van remény, hogy a humorizáló nő pozitív fényben tűnjön fel.

Pethő Mária *Csupán ugratás? Agresszívhumor-stratégiák a Való Világ 4 és 5 férfi szereplőitől: avagy hogyan nyerjünk valóságshow-t?* (2013) című tanulmányában pontosan úgy érvel, hogy valóságshow-t tipikusan agresszív humorú férfiak tudják megnyerni, akik valamiféle csipkelődő, ugrató, csípős humorú macsó stílust vesznek fel. Pethő kifejti azt is, hogy a kutatások azt bizonyítják, hogy a férfiakra tipikusan az agresszív és szexuális tartalmú vicceselés jellemző; míg a nők csak nevetgélnek a vicceken (főként, ha az nem szexista vagy agresszív), illetve ha ők humorizálnak, akkor inkább személyes élményen alapuló vicces történeteket mesélnek (2013, 171). Azonban fontos kiemelni azt is, hogy „[a] társalgási humor igazából mind a nők, mind a férfiak spontán megnyilatkozásaiban előfordul” (2013, 171), tehát ha kicsit természetesebb vagy hétköznapibb közegben vannak, a humorstratégiák mások is lehetnek. Illetve azt is hozzáteszi, hogy a nők is használnak bántó humort, és ezt főként a férfiak ellen irányítják, ami fordítva is igaz egyébként (2013, 177).

Séra László és Boda-Ujlaki Judit *„Vaskos humor” – vizsgálat a humor és az elbízás kapcsolatáról* (2013) című írásukban úgy érvelnek, hogy a kövérséget célzó vicceknél nincs különbség nők és férfiak között, itt inkább a kövérség maga, ami a humor tárgya (2013, 183). Illetve, az a közhiedelem, hogy aki testesebb annak a humor is jobb, nem mutat nemek közötti eltérést (2013, 182). Az viszont már kicsit negatívabb eredményt mutat, miszerint „a nehezebb női testek kinevethetők és/vagy csúfolhatók és büntethetők” (Fouts & Burgaff 2000, 927); és azt is hozzáteszik, hogy ahogy a nők társadalmi szerepe jelentősen változni kezdett és pl. a karrier-építés lett inkább az ideál, így a testkép is inkább a vékony alkatot preferálja és bünteti az anyasággal járó testességet (2013, 183). A kutatásból az is kiderül, hogy tinédzserek körében inkább a kövér lányokat és a vézna fiúkat ugratják (2013, 186). Illetve itt is elhangzik, hogy a férfiak inkább az agresszív és negatív humorban jeleskednek (2013, 187). A magyar nyelvű interdiszciplináris humorkonferenciák anyagai, melyek szóbeli (több száz előadásról beszélünk) és írott formáiban (közel 100 db írásról van szó) is a jelenlegi magyar humorkutatás gerincét alkotják, tehát nem festenek kifejezetten derűs képet a női humorról, a nők humorban és

humoros interakciókban betöltött szerepéről, valamint esetleges humor termeléséről. Talán ez is jól mutatja a humor és a gender kapcsolatának paradoxikus voltát, és azt az örökös vitát, hogy van-e különbség női és férfi humor között. Illetve bár sok változás történt már a nemi szerepek tekintetében hazánkban is, mégis még mindig eléggé tradicionális és patriarchális társadalomban élünk, amit tükröz a női humor helyzete is.

A külföldi, elsősorban angolszász, humorkutatás álláspontja a női humorról

A magyar kutatás eredményeivel egybevetve, a külföldi szakirodalom szerencsére tud némi reménnyel kecsegtetni. Noha általános a konszenzus abban, hogy nincs tudományos erejű tény, ami alátámaszthatná a nemek humora között meglévő veleszületett különbséget, mégis ott lebeg a feltevés, hogy apró eltérések esetleg mégis vannak, azonban az érvelés során ezekről legtöbbször az derül ki, hogy kulturális és társas jelenségek és nem atavisztikus, fundamentális, gének által meghatározott különbségek. Mindezt a Delia Chiaro és Raffaella Baccolini által szerkesztett 2014-es *Gender and Humor. Interdisciplinary and International Perspectives* című kötetben többszörösen mutatják be és tárgyalják a különféle szerzők sokféle szempontból és témán keresztül: pl. Janet Bing és Joanne Scheibman a feminista humor szubverzivitását tárgyalja, Jessica Milner Davis a nők farce-ban betöltött lehetséges szerepeit és az itt felmerülő komikus konfliktusokat vizsgálja, Jennifer A. Wagner-Lawlor pedig a női spekulatív fikciót mutatja be, stb. Még Rod A. Martin is külön tanulmányt szentel a témának, és tüzetesen végigveszi a számos általános pszichológiai, szociálpszichológiai, mérés-metodológiai, illetve történeti tényezőket. Azt is kijelenti, hogy bizonyítására került, hogy nincs különbség az agyi működésben és a humor feldolgozási mechanizmusokban az agyi területeken férfi és női alanyok között; valamint bemutatja, hogy a mérési módszerek és problémafelvetések elhibáztak voltak korábban, amikor azt bizonygatták, hogy a nőknek nincs humora vagy legalább is rosszabb.

Továbbá Martin is tárgyalja azt a kutatást — amit egyébként Hidasi Judit, valamint a Tisljár Roland & Bereczkei Tamás szerzőpáros is megemlíti —, ami azt az evolúciós biológiai felvetést próbálta bizonyítani, hogy a nők azért nem aktív előállítói a humornak, mert ők a férfi humorának befogadói. Ezen elmélet szerint a nők/nőstények választanak (következésképp „válogatósak”), ezért ők csak a befogadók lehetnek humor tekintetében is: figyelnek és értékelnek, és ha elfogadást/befogadást jeleznek, akkor nevetnek miközben a férfiak/hímek igyekeznek felkelteni a figyelmet, és „produkálni” magukat, azaz a gényeik kiválóságát bizonyítanák az aktív humorizálással.

Ugyanis az is bizonyított, hogy minden kultúrában a jó humort egy genetikai aptitúdként értékelik az emberek, tehát az az általános vélekedés, hogy aki jó humorú annak biztosan jó a génállománya is, pl. intelligens stb., tehát neki és utódainak a túlélése nagyobb valószínűséggel biztosított. Ezt ezek után azzal is igyekeztek alátámasztani tudományosan is, hogy az agyi vizsgálatok mégis mutattak olyat, hogy a nőknél a bal prefrontális cortex aktívabb volt, illetve a nukleusz akkumbensz is, tehát, a nők gyorsabban és mélyebben értelmezik és analizálják a humort, így sokkal jobban belevonódnak és sokkal nagyobb élvezetet élnek át. Következésképp sokkal kritikusabbak és diszkriminatívak a rossz humorral szemben, tehát gyorsabban utasítják el a rossz humorú, értsd, rossz génekkel ellátott férfit. Ez mind nagy derűtséget tud kiváltani az olvasóban, de a kulminációja mindennek mégis az volt, hogy mindezek után Martin kijelenti, hogy még mindez sem bizonyítja, hogy mindennek biológiai alapja lenne, hanem sokkal inkább szocializáció eredménye és a kulturális behatásoké – ezt a konklúziót a magyar nyelvű tanulmányokban nem lehet megtalálni.

Tehát még Martin is (aki egyébként a 2007-es könyvében, a *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*-ban csak körülbelül 3 oldalt szentel a humor és a gender kapcsolatának) úgy véli, hogy a női és férfi humor különbsége, ha van egyáltalán ilyen, mind kulturális kondicionálás és társadalmi elvárások eredménye. (2014, 123–146) Tehát bár vannak különbségek az agyi területek aktivitásában, ez nem azt jelzi, hogy kognitíven a nők nem képesek megérteni vagy értékelni a humort, vagy hogy nem tudnának humoros tartalmat előállítani (értsd nincs humorérzékük), hanem annyit jelent, hogy a jutalmazási és élvezeti agyi terület náluk érzékenyebb. Következésképp, a mítoszokkal ellentétben, lehet, hogy a nők sokkal aktívabb, érzékenyebb és intenzívebb humor kompetenciával rendelkeznek, tehát humor generálására csak úgy képesek, mint, ahogy annak felismerésére és értékelésére, és talán még fokozottabban, mint a férfiak. Az viszont az adott társadalom függvénye, hogy elfogadják-e a nők aktív output előállítását (akár humor szempontjából) vagy csak a passzív input befogadás adatik meg nekik.

Martin 2007-es a *The Psychology of Humor: An Integrative Approach* című könyvében (melyben átfogóan megvizsgálja a humor sokféle aspektusát és csak minimális figyelmet szentel a humor és a társadalmi nem kérdésének) szintén kijelenti egyébként, hogy az a tény, hogy a férfiak inkább produkálják a humort és a nők inkább nevetnek rajta, a férfi dominancia, a társadalmi hierarchia és státusz különbségek eredménye (121). Martin azt is hozzáteszi, hogy a nőkkel szemben elvárás (volt), hogy még a szexista és őket inzultáló vicceken is nevéssenek („mert az csak vicc”); míg ha egy nő pontosabban „lány” (ezzel a szóval is lealacsonyítják, bagatellizálják őt emberként és mondanivalóját tekintve is) merészel/t „túl messzire menni” egy hasonló, de

inverz irányú humorról, azt a férfi céltárgy azonnal kifogásolhatja/kifogásolhatta (2007, 121). A párválasztási stratégiáknál bár a nők aktívan keresik a humorérzékletet a férfiakban, a fizikai kinézet vagy vonzerő nem annyira számít, illetve a humor még javíthat is a külsőn; addig a férfiak számára, bár pozitívumot jelenthet a női humorérzék (és ezen a férfi humorának az értékelését értjük), de a vonzó külső és a szépség határozottan prioritást élveznek, és a humorérzéklet a férfiak számára nem javít a biológiai adottságokon (2007, 134–135). Ezen felül az is bizonyított, hogy a házastársi kapcsolatban bár segíthet a humorhasználat (pl. problémamegoldáskor), de nem garancia a pozitív végkifejletre, hogy a házastársak kapcsolata valóban jobb lesz, valamint, hogy együtt maradnak (2007, 145). Martin aztán rátér arra is, hogy a korábbi álláspont valóban az volt, hogy a nők csak befogadják a humort, míg a férfiak produkálják; illetve, hogy a férfiak jobban kedvelik az agresszív és szexuális vicceket (és a „konzerv humort”) míg a nők inkább a nem tendenciózus, spontán helyzetből fakadó, illetve személyes élményeken alapuló vicces történeteket (2007, 147–148). Azonban azt is hozzáteszi, hogy az utóbbi időben megváltoztak a mérési eredmények, mert megváltoztatták a mérési módszereket és a tesztelési anyagot, így már nem annyira nagyok a különbségek a nők és a férfiak között (2007, 147–149) — mint ahogy azt a korábbi eredmények mutatták, hogy a férfiak nagyon jók humorban a nők pedig egyáltalán nem. Martin azt is kiemeli, hogy bármi különbség, ami előfordul mégis, az a társadalmi szokásokból és helyzetből fakad, mert például a nők szolidaritásra és csoportépítésre használják a humort legtöbbször, míg a férfiak másokat akarnak lenyűgözni és saját pozitív képüket építeni stb.; tehát általánosságban véve nincs nagy különbség a nők és férfiak humorhasználatára között, legyen az produkció vagy értékelés (2007, 149).

A fentiek összegzéseként szeretnék néhány gondolatot szentelni annak, hogy miért gondolták és sokan gondolják még ma is, hogy a nőknek nincs humora, illetve miért számított férfi privilégiumnak a humorizálás. Az egalitáriánus felfogás, miszerint nők és férfiak nem különböznek eleve genetikai alapon a humor létrehozása és értelmezése szempontjából sem, mint azt a tárgyalt humorkonferencia kötetekben uralkodó beszédmód is jelzi, sok munkád ad még a női humoristáknak és feminista kutatóknak egyaránt. A feminizmus második és harmadik hulláma biztosította/biztosítja azt a tudományos és kutatói közeget, amely lehetővé tette/teszi, hogy új szemszögből, új megközelítésekkel, új problémafelvetésekkel, új mérési eszközökkel vizsgáljuk a kérdést. A kérdés kiemelkedő úttörő kutatói Nancy Walker, Emily Toth és Regina Barreca voltak. Többek közt az ő munkásságuknak eredményeként „hirtelen” egyre több női alkotóról „derült ki”, hogy humoros és vicces: egyre több stand-upos nő lett, egyre több humoros TV show sztár stb.; sőt, az irodalomtörténeti kutatások és

újraértelmezések is ilyen eredményre jutottak több (múltbéli) író-nővel kapcsolatban (Walker 1988; Dickinson et al. 2013; Chiaro & Baccolini eds. 2014; Fuchs Abrams ed. 2017). Azonban ne feledjük Regina Barreca szavait, miszerint a nők igazából nem a 90-es években váltak hirtelen viccessé, ahogyan nem is a 70-es évek tették őket hirtelen ambiciózussá, vagy tették volna őket a 60-as évek szexuálisan tudatosná, és intelligensek sem az 1890-es évek tájékán lettek egyik napról a másikra (1996, 3), ugyanis mindig is mind igaz volt rájuk, csak mindezek kulturális, tudományos és társadalmi felismerése és elfogadása a feminizmus hullámainak köszönhető. John Parkin, aki összefoglaló művet írt a 20. századi humorelméletekről és a legnevesebb kutatókról, szintén azt állítja, hogy az összes jelentős humorelmélettel foglalkozó kutató férfi volt, akik csak a férfi humorra koncentráltak, kizárva ezzel a női hangokat, mert azok szubverzív potenciállal rendelkeztek (1997, 230). Parkin is egyedül Hélène Cixous-t említi meg a teoretikusok között ebben a művében.

A humor kutatói tehát általában egyetértenek abban, hogy a humor kreálása és produkálása férfi privilégium és maszkulin tevékenység. Legalább is ez volt „a hivatalos álláspont” a 20. sz. végéig, itthon egészen a legutóbbi évekig, következésképpen, ha egy nő humorizál, akkor gyakorlatilag kulturálisan és társadalmilag deszexualizálja és maszkulinizálja magát, tehát elveszíti nőiességét és „férfi státuszba” kerül társadalmi szempontból, ami egyébként ágencia nyereség és empowerment-ként értelmezhető (csak néhány kutató nevét említve: Haskell 1975, 61; Barreca 1996, 1; Walker 1988, 27; Gillooly 1999, 15, 39; Parkin 1997, 230–231; Martin 2007, 25; Gilbert 2004, 41; Anderson Wagner 2013, 40; valamint Hidasi 2013, 143; Pálfi 2008, 301–303; Géro 2010, 29–38; Tisljár & Bereczkei 2010, 40–49; Pethő 2013, 171). Martin is kijelenti 2007-es könyvében, hogy a humort esszenciálisan maszkulin kvalitásnak tekintették és szexista felfogás uralkodott egészen az utóbbi időkig a humor kérdésében; illetve, hogy ez általánosan elfogadott tény volt, hogy a nőknek nincs humorérzéke (25). Haskell konkrétan azt állította, hogy a női komikus és humorista deszexualizálja és de-feminizálja magát a humor gyakorlása által, amivel mindenképp elveszíti az ideális nő és hölgy státuszának lehetőségét a társadalomban, tehát mondhatni valami nemtelen számkivetetté válik. Hozzá tette azt is, hogy míg egy férfi komikusnak lehet sex appeal-je, addig a női komikus automatikusan diszkvalifikálja magát a vágy tárgyaként és szexuális vonzalom szempontjából; és míg a férfi komikus válhat romantikus figurává, addig a nő a saját neme szégyenévé válik (Haskell 1975, 61–62). Ezt a véleményt Barreca is alátámasztja, miszerint ha egy nő humorizál, elveszíti nőiességét, femininitását, ezáltal társadalmi kockázatot vállal (1996, 2). Barreca azt is hozzáteszi másik művében, hogy a humor műveléséhez intelligenciára, éleslátásra, bátorságra, és tiszteletlenségre való képességre van szükség (1996,

3) — ezek természetesen mind maszkulin tulajdonságoknak számítanak tradicionálisan.

Véleményem szerint még ma is érvényes Haskell állítása a filmezés korai szakaszára vonatkozóan, miszerint csak olyan nő humorizálhatott a filmvászonon, aki a szerelem szempontjából szóba sem jöhetett: tehát, a kiválasztott (csinos, szép, vonzó) nő barátnője lehetett, aki kevésbé volt szép és vonzó; illetve voltak azok, akiket Haskell konkrétan „gargoyle”-nak (vízköpő) nevez, akik szó szerint fizikailag taszítóak és akár rémisztökek is voltak (1975, 62). Andrew Stott is úgy vélekedik, hogy különösen a filmezés korai szakaszában, az „ideális nő,” aki a szerelem tárgyát képezte (következésképp a férfiak által „szentnek tartott” feleség és anya szerepkörbe tartozott) nem lehetett vicc vagy kifigurázás tárgya, míg az anyós, a vénlány vagy a nem vonzó nő igen (2005, 92). Érdekes módon Delia Chiaro és Raffaella Baccolini még 2014-ben is úgy gondolja, hogy a női humorista nem (lehet) szép, csinos és vonzó; mivel a komédiázás a csúnyaságokkal foglalkozik, ami pedig a nőiséggel elvárt szépség, tökéletesség és nőies manierizmusok szöges ellentéte (8). Valamint azt is hozzátézik, hogy még mindig érvényes az, hogy a szép és csinos női főszereplő mellett ott van a viccelődő, szellemeskedő legjobb barátnő, aki nem annyira csinos és vonzó; és természetesen nem is ő szerzi meg az áhított férfit, hanem a verbálisan visszafogott, szép nő (Chiaro & Baccolini 2014, 9). Kristen Anderson Wagner (2013, 40) valamint Chiaro és Baccolini (2014, 8) is úgy gondolják még napjainkban is, hogy az az elképzelés, miszerint a femininitás és a humor inkompatibilisek még mindig erősen tartja magát, illetve nagyon régre nyúlik vissza; és mintha megdönthetetlen lenne. Egyébként Barreca is hozzáköti a szexualitáshoz a humor kérdését, ugyanis úgy érvel, hogy a nőktől/lányoktól határozottan elvárták/elvárják, hogy mosolyogjanak, kicsit nevessenek (de nem hangosan vagy erőteljesen, mert akkor túl olcsók és szexuálisan elérhetőnek tűnnek) bármely férfi humoros megjegyzésén, akkor is, ha az sértő vagy unalmas és legfőképp nevetésükkel (amivel szexuális elfogadást is jeleztek/jeleznek) csak és kizárólag a (feltételezetten vicces) férfi intellektusát kellett elismerniük, akkor is, ha igazából az adott férfi nem is volt vicces és intelligens (1992, 5). Barreca tovább érvel, hogy az a nő, aki aktívan humorizál, az a rossz lány kategóriájába kerül, ugyanis tiltott tudás birtokában van, hiszen érti a humort, sőt előállítja azt, és legfőképpen, nem fogadja el akárkitől (1992, 8). A humorizálás aztán pedig teljesen kizárt (volt Barreca vélekedése szerint a huszadik század vége előtt, de akár napjainkban is), mert akkor a nő túl aktív, kontrollálatlan, nem is beszélve a humor (gondoljunk itt az eredeti jelentésére a szónak) generálásnak/létrehozásának lehetséges konnotációiról... (1992, 7). Valamint egy látványos párhuzamot von a nevetés és az orgazmus között kijelentve, hogy nevetést színlelni ugyan olyan, mint orgazmust színlelni; és

hogy a nőktől elvárják, hogy inkább színleljék az élvezetet, azt pedig semmiképpen sem mondhatja egy nő, hogy „hát ez nem volt jó, de hadd mondjak valamit, ami(től) jó lesz” (1996, 9).

Véleményem szerint azonban, egy paradigmaváltás kezdődött a *Bridesmaids* (*Koszorúslányok* 2011) című film megjelenése óta, és egy teljesen új korszak nyílt meg (minden szempontból a nők és a humor kapcsolatát tekintve) a Kristen Wiig, Maya Rudolph, Rebel Wilson, Rose Byrne, Melissa McCarthy, Amy Schumer, Tina Fey, Amy Poehler, Kate McKinnon, stb. által fémjelzett filmekkel és *Saturday Night Live* performanszokkal. Az ő munkásságuknak köszönhetően visszavonhatatlanul és megkérdőjelezhetetlenül biztosított a női jelenlét a humor palettán. Még Hitchens is elismerte néhányuk tevékenységét hírhedt cikkében. Ebben a filmben szinte az összes „női mítoszt” megdöntik és minden „szentségtörést” elkövetnek a nőiesség és a nőiség ideáljának megkérdőjelezésére, valamint női szemszögből közelítenek azokhoz a problémákhoz, amik felmerülnek a történetben. Azért jelentett áttörést ez a film, mert egy főszereplői (nagy) film volt, ami széles közönséget ért el, nem alternatív filmként vetítették kis közönségnek; és könyörtelenül realista szempontot mutatott be a női léttel kapcsolatban, még ha humoros köntösben is.

Záró gondolatok

Végül pedig néhány szóban, ami a legfontosabb, hogy miért veszélyesek azok a nők, akik humorizálni merészelnek: mert valóban veszélyeztetik a *status quot*, kérdeznak, ellenállnak, kritizálnak, változás generálnak, alternatívákat mutatnak fel, és általában véve szubverzívek. Anderson Wagner konkrétan azt emeli ki, hogy a komikus, humoros nők aláássák az őket elnyomó társadalmi rendszert, kifigurázzák a hatalmi pozícióban levőket (főként férfiakat), dacolnak, provokálnak, kifogásolnak, és megkérdőjelezzik/kétségbe vonják autoritásukat, tekintélyüket, kompetenciájukat és hatáskörüket azáltal, hogy rámutatnak a problémákra és gyengeségekre (2013, 40). Gilbert ugyanezt állítja, hogy ezek a nők aláássák a fennálló rendet, változást indítanak el, ellenállást mutatnak, és pontosan azért képesek a domináns rendszer kritikájára, mert marginalizált (és hátrányos helyzetű) pozícióból beszélnek (2004, 3–5). Így tehát a női humorista, Anderson Wagner szerint, mindig többet tesz annál, mint hogy megnevegteti az embereket, ugyanis kétségbe vonja a tradicionális elképzeléseket és elvárásokat a nőkre vonatkozóan jelenlétével és hatalmával; így határokat hág át újradefiniálva magát azt, hogy mit jelent nőnek lenni: például, hogy egy nő agresszív, asszertív, obszcén vagy akár vicces is lehet stb. (2013, 41–42)

June Sochen kiemeli, hogy a női komikus/humorista publikus személy (nem a privát szféra része, mint a nők tradicionálisan), aki a nyilvánosságot ráveszi arra, hogy elkezdjen gondolkodni problémás vagy tiltott témákon, és megkérdőjelezen dolgokat; és ez mind természetesen nagyon nem hölgyhöz illő viselkedés (1992, 139). A női humorista ambiciózus, magabiztos, individualista, nem konvencionális, kritikai távolságra képes; független és szabad személyiség, akinek van befolyása, hatalma, (férfiaktól független) anyagi biztonsága, önállósága és önrendelkezése (1992, 127–141). Nancy Walker, szintén amerikai példákából kiindulva, azt állítja, hogy a női humorista központi kérdésköre az autonómia és a hatalom (1988, 4), és hogy ezek a nők úttörők egy férfi hegemonia által körülhatárolt területen (1988, 8). Hozzáteszi szintén, hogy a női humorista az élet inkongruitásainak (összeférhetetlenségeinek) felismerésére képes és azon küzd, hogy elismerjék, hogy intellektuálisan képes az élet abszurditásait észlelni, feldolgozni és megfelelően tálalni mások számára (1988, 5–6). A női humorista nem fogadja el a fennálló társadalmi rendet és értékrendszert, és kitör a patriarchátus által előírt passzív, szubmisszív szerepből (1988, 9, 33). A humor és az ideális nő konvencionális patriarchális koncepciói alapvetően zárják ki egymást, ugyanis a humor agresszív, ezen felül pedig a humorista felsőbbrendű és privilegizált pozícióból beszél (1988, 12, 24), aki kontroll helyzetben van és tudatos (1988, 36). Illetve a humoristával szemben alapvető elvárás, hogy kívül és felül tudjon helyezkedni saját realitásán, így objektíven és pártatlanul tudja szemlélni a létet, alternatív realitásokat kreálva (1988, 22). Mindemellett a humoristának bátornak kell lennie, intelligensnek, jó megfigyelőnek, éleslátással kell rendelkeznie, semmiféle tisztelet vagy áhítat nem jellemezheti, sőt tiszteletlennek kell lennie, de kritikáját mindig körültekintően kell megfogalmaznia és prezentálnia (1988, 23–26). Mint tudjuk a nőket a testtel asszociálták, míg a férfiakat az intellektussal, így Walker kihangsúlyozza, hogy a női humor tanulmányozása pontosan, hogy tagadja a non-intellektualitás és a passzivitás hipotéziseit, amelyek a nők alsóbbrendűségét voltak hivatottak alátámasztani (1988, 169–170). A testtel való asszociáción felül a nőket még olyan nőiesnek kikiáltott tulajdonságokkal is felruházták, mint az empátia, érzelmesség, intuíció, amik mind megint az intellektussal élesen szemben állnak (Anderson Wagner 2013, 40). Walker tehát kijelenti, hogy azok, akik tagadják a nők humorérzékét, magát a logikus gondolkodás képességét vitatják el tőlük (1988, 82).

A női humoristák és komikusok tehát valóban egy kulturális és társadalmi forradalom részesei, úttörökként képviselve minden nőt, női érdeket és szempontot, hallatva a női hangok sokféleségét. Munkásságukkal pedig újradefiniálják, hogy mit jelent nőnek lenni, milyen társadalmi szerepei lehetnek egy nőnek, illetve miről fogalmazhat meg véleményt nyilvánosan is.

Ahogy pedig egy egalitáriánusabb világ felé haladunk, egyre inkább az lesz a kutatások eredménye, hogy a nők és a férfiak humora között nincs is különbség, mert egyenlők lesznek a lehetőségek, a körülmények és a feltételek.

Felhasznált irodalom

- Anderson Wagner, Kristen. 2013. „Pie Queens and Virtuous Vamps: The Funny Women of the Silent Screen.” In Andrew Horton & Joanna E. Rapf (eds.) *A Companion to Film Comedy*. Malden: John Wiley & Sons Inc., 39–60.
- Apats, Gábor. 2016. „[Abszurd, hogy nem beszélünk a menstruációról.](#)” *Origo.hu*. Letöltve: 2017. augusztus 24.
- . 2011. „[‘A humor nem tipikusan férfiműfaj’ — jönnek a női stand-uposok.](#)” *Origo.hu*. Letöltve: 2017. augusztus 24.
- Barreca, Regina (ed). 1996. *The Penguin Book of Women’s Humor*. New York: Penguin Books.
- . Regina. 1992. *They Used to Call Me Snow White ... But I Drifted. Women’s Strategic Use of Humor*. New York: Penguin Books.
- Barta, Péter. 2010. „A házastársi hűségről — magyar viccek alapján.” In T. Litovkina Anna, Barta Péter & Hidasi Judit (szerk.). *A humor dimenziói. A II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 11–28.
- Bing, Janet, & Joanne Scheibman. 2014. „Blended Spaces as Subversive Feminist Humor.” In Delia Chiaro & Raffaella Baccolini (eds.) *Gender and Humor, Interdisciplinary and International Perspectives*. New York: Routledge, 13–29.
- Bugya, Brigi. 2016. „[Egy fiatal nő nyerte meg a humoristák versenyét. Hallgasd meg te is, mivel döbbsentette meg a zsűrit! Merész és vicces volt Margó, a Magyarország, szereplek! győztese.](#)” *Femina*. Letöltve: 2017. augusztus 24.
- Chiaro, Delia, & Raffaella Baccolini. 2014. „Humor: a Many Gendered Thing.” In Delia, Chiaro & Raffaella Baccolini (eds.) *Gender and Humor, Interdisciplinary and International Perspectives*. New York: Routledge, 1–9.
- Dickinson, Peter et al. 2013. *Women and Comedy. History, Theory, Practice*. Madison: Fairleigh Dickinson University Press.
- „[Fábry Show.](#)” 2014. *Youtube.com*. Letöltve: 2017. aug. 24.

- Fuchs Abrams, Sabrina. 2017. *Transgressive Humor of American Women Writers*. Gewerbestrasse: Palgrave Macmillan.
- Géró, Györgyi. 2016. „A magyar vicc és határvidéke.” In Boda-Ujlkai Judit, Barta Zsuzsanna, T. Litovkina Anna & Barta Péter (szerk.) *A humor nagytól kereszttől*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 23–32.
- . 2010. „Az aranyhajú lánytól a szőke nőig: a nő a férfigumor tükrében.” In T. Litovkina Anna, Barta Péter & Hidasi Judit (szerk.) *A humor dimenziói. A II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 29–39.
- Géró, Györgyi & Barta Péter. 2016. „The Hungarian joke and its environs.” *The European Journal of Humour Research* 4 (1): 14–33.
- Gilbert, Joanne R. 2004. *Performing Marginality. Humor, Gender, and Cultural Critique*. Detroit: Wayne State University Press.
- Gillooly, Eileen. 1999. *Smile of Discontent. Humor, Gender, and Nineteenth-Century British Fiction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Haskell, Molly. 1975. *From Reverence to Rape, The Treatment of Women in the Movies*. London: New English Library.
- Hidasi, Judit. 2013. „Gender és humor.” In Vargha Katalin, T. Litovkina Anna & Barta Zsuzsanna (szerk.) *Sokszínű humor. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 140–146.
- . 2008. „Miért nem nevetnek a vicceinken a japánok?” In Daczi Margit, T. Litovkina Anna & Barta Péter (szerk.) *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 51–59.
- Hitchens, Christopher. 2007. „[Why Women Aren't Funny](#).” *Vanity Fair*. Letöltve: 2018. november 5.
- Lendvai, Endre. 2008. „A vicc anatómiája és élettana.” In Daczi Margit, T. Litovkina Anna & Barta Péter (szerk.) *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 231–239.
- Martin, Rod A. 2007. *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Burlington: Elsevier Academic Press.
- . 2014. „Humor and Gender: An Overview of Psychological Research.” In Delia Chiaro & Raffaella Baccolini (eds.) *Gender and Humor*,

- Interdisciplinary and International Perspectives*. New York: Routledge, 123–146.
- Milner Davis, Jessica. 2014. „Traditional Comic Conflicts in Farce and Roles for Women.” In Delia Chiaro & Raffaella Baccolini (eds.) *Gender and Humor, Interdisciplinary and International Perspectives*. New York: Routledge, 30–52.
- „[Nagydumás lány a magyar stand-up legjobb újonca](#).” 2016. *Origo.hu*. Letöltve: 2017. augusztus 24.
- „[Női előadó győzött a Comedy Central tehetségkutatóján — Zabolai Margit Eszter nyerte a versenyt](#).” 2016. *Femcafé.hu*. Letöltve: 2017. augusztus 24.
- „[Ő most Magyarország legdumásabb csaja](#).” 2016. *NLCafé*. Letöltve: 2017. augusztus 24.
- Pálfı, Melinda. 2008. „A humor és a televíziós reklám.” In Daczi Margit, T. Litovkina Anna & Barta Péter (szerk.) *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 297–306.
- Parkin, John. 1997. *Humour Theorists of the Twentieth Century*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- Pethő, Mária. 2013. „Csupán ugratás? Agresszívhumor-stratégiák a Való Világ 4 és 5 férfi szereplőitől: avagy hogyan nyerjünk valóságshow-t?” In Vargha Katalin, T. Litovkina Anna & Barta Zsuzsanna (szerk.) *Sokszínnű humor. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 170–180.
- Séra, László & Boda-Ujlaki Judit. 2013. „‘Vaskos humor’ — vizsgálat a humor és az elhízás kapcsolatáról.” In Vargha Katalin, T. Litovkina Anna & Barta Zsuzsanna (szerk.) *Sokszínnű humor. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 181–192.
- Sochen, June. 1992. *Mae West: She Who Laughs, Lasts*. Arlington Heights: Harlan Davidson Inc.
- Stott, Andrew. 2005. *Comedy*. New York and London: Routledge.
- Tisljár, Roland & Bereczkei Tamás. 2010. „A humor szerepe a párválasztásban.” In T. Litovkina Anna, Barta Péter & Hidası Judit (szerk.) *A humor dimenziói. A II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 40–49.

- Trencsényi, Zoltán. 2018. „[»Fellépés után azonnal visszakotrok a konyhába!« — három stand-upos, aki nő.](#)” *Dumaszínház*. Letöltve: 2018. március 8.
- Vándor, Éva. 2018. „[Az a legrosszabb, amikor az ember nem vetkőzik le.](#)” *Hvg.hu*. Letöltve: 2018. május 31.
- Wagner-Lawlor, Jennifer A. 2014. „The School for Scandal, Humor and the Scandalized Narrative in Women’s Speculative Fiction.” In Delia Chiaro & Raffaella Baccolini (eds.) *Gender and Humor, Interdisciplinary and International Perspectives*. New York: Routledge, 53–74.
- Walker, Nancy A. 1988. „*A Very Serious Thing*”: *Women’s Humor and American Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.